

УДК 372.881.111.1

ШУЛЬГА Наталія Володимирівна,
викладач кафедри соціально-гуманітарних наук,
аспірант, Донецький національний медичний
університет

ПРАВОВА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ ЯК ОБ'ЄКТ КОМПЛЕКСНОГО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто погляди вчених на правову культуру в контексті її формування у вищих медичних навчальних закладах. Професійна культура медичних фахівців розглядається в різних аспектах: як елемент правового життя, як відображення його якості; як спосіб, (засіб) і критерій правової соціалізації; як ступінь правової орієнтованості тих або інших суб'єктів права, правила їх правової поведінки і діяльності та ін., надання виміру дійсності діалогу між владою та суспільством. Наголошено, що правова культура медиків нерозривно пов'язана з правовою культурою суспільства, яка не може виникнути без правової діяльності людини. Разом з тим правова культура суспільства робить зворотний вплив на людину, сприяючи підвищенню рівня її правової культури.

Ключові слова: правова культура, структура та функції правової культури, медична галузь, майбутні медичні фахівці, правова освіта.

Постановка проблеми. В умовах проведення суспільно-політичних реформ в Україні та інтеграції з ЄС особливого значення набуває питання підвищення рівня правової культури в усіх галузях професійної діяльності. Система охорони здоров'я наразі потребує спеціалістів з високим рівнем професійної підготовки і культури, адже від цього залежить належне забезпечення конституційного права громадян на охорону здоров'я та ефективне функціонування медичних закладів.

Розвиток вищої медичної освіти у контексті європейської інтеграції та високі вимоги до неї потребує постійного вдосконалення всіх компонентів та етапів професійної діяльності. Зокрема необхідно враховувати постійне зростання обсягу науково-технічної інформації та прискорення процесу старіння і оновлення медичних знань, що, в свою чергу, вимагає розвитку інноваційної спрямованості мислення майбутніх фахівців. За умови збереження фундаменталізації медичної освіти в цілому, формування високих морально-етичних принципів і переконань медичних працівників, дотримання органічної єдності світоглядної, спеціальної та соціально-гуманітарної підготовки спеціалістів; забезпечення цілісності навчально-виховного процесу, створення бази для професійної правової підготовки фахівців сприяє всебічному розвитку особистості майбутніх медиків в умовах неперервної сталої освіти.

В сучасних умовах медичної галузі юридична грамотність медичних працівників, виступає важливим показником їх професіоналізму, тож система навчання повинна бути орієнтована на формування і підвищення їх правової культури. Серед проблем у процесі формування правової культури фахівців слід відзначити правову безграмотність населення (зокрема медичних працівників та пацієнтів), складний процес правотворчості в умовах проведення медичної реформи, відсутність усталених демократичних традицій та ідеології правової держави та, як наслідок, правовий нігілізм та заперечення моральних принципів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Уже тривалий час проблемні питання правової культури є предметом фахових досліджень вітчизняних науковців на рівні монографічних досліджень і на сторінках спеціалізованих видань. З'являється дедалі більше наукових праць щодо правового виховання: дисертації, монографії, навчальні посібники і підручники, наукові статті, а також проводяться тематичні конференції.

Поняття правової культури у своїх працях висвітлюють: І. Алексєєва, В. Алексєєв, Г. Гребенюк, Я. Гриньова, О. Зима, В. Животська, О. Караман, В. Коваль, О. Ковальська, М. Козяр, Л. Кудрик та інші. Питання змісту загальної професійної культури медиків

досліджувалося С. Пудовою, окремі складові професійної культури розглянуті в дисертаційних дослідженнях А. Агаркової, С. Дружилова, Л. Дудікової, О. Жилияєвої, К. Куренкової, Б. Ясько, О. Мясоедова, О. Наливайка, О. Крсек Н. Ткачової, М. Фіцули, М. Щербаня та ін. Деякі аспекти розвитку правової культури працівників медичної галузі були висвітлені Я. Радиш та Н. Мезенцевою. Проблема дослідження правової культури майбутніх медичних фахівців активізується не тільки через потребу проаналізувати його стан та складові на сучасному етапі, а й через розуміння необхідності його подальшого удосконалення і пропозиції нових підходів. Деякі аспекти обраної нами теми не були предметом глибокого теоретико-юридичного аналізу або досліджувалися фрагментарно.

Мета статті – теоретичне обґрунтування проблеми формування правової культури майбутніх медичних фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування правосвідомості та правової культури майбутніх медичних фахівців є проблемою, що вимагає комплексного підходу до її розв'язання в усіх сферах навчально-виховного процесу. Нині необхідно вирішити проблему, щоб кожен випускник вищого навчального закладу незалежно від того, яку професію він набув, оволодів правовою культурою, чітко усвідомлював соціальну цінність права та його роль, вмів користуватися ним. Важливо виробити таку особистісну та професійну позицію студента, яка б дозволила йому приймати компетентні самостійні рішення у будь-якій ситуації. У цьому аспекті доцільно розкрити поняття «правова культура», «правова культура майбутніх медичних фахівців».

Правова поінформованість, правова свідомість і правова культура є одними з форм особистої та суспільної культури й свідомості людини. У правовій свідомості відображена правова дійсність у вигляді знань про право, осмислення того, що є правом, яким воно є і яким має бути, а також у вигляді правових настанов поведінки як реакції на оцінку чинного права, роботу правозастосовчих органів. Правосвідомість у тій чи іншій мірі присутня всім громадянам, які мають право знати, розуміти і оцінювати ті чи інші акти законодавства, а не тільки законодавцям. Правосвідомість не тільки виражає ставлення людини до правової дійсності, а й спрямовує її на певні зміни в суспільстві [1].

Акцентуючи увагу на важливій ролі правової культури особистості, Ю. Сіда зосередила увагу на основних її структурних елементах, зокрема: правосвідомості, правовій соціалізації, правовому вихованні, правових настановах. Усі ці елементи, на її думку, виконують вагомую роль у правовій поведінці, сутність якої, на наш погляд, полягає передусім у вмінні застосовувати правові норми. Враховуючи, наприклад, що правова соціалізація своєю основною метою має прищеплення людям поваги до закону, до права (бо ефективність правової норми невіддільна від віри у збіг законного і того, що відповідає інтересам суспільного співжиття, соціального й особистого благополуччя), саме вона повинна сприяти правовій поведінці. Ключовим складником правової соціалізації вчена визначає правове виховання, основна мета якого – формування в особистості високої правової культури й активної правомірної поведінки [2, с. 8].

Предметом дисертаційних робіт педагогічного спрямування здебільшого є питання правової культури в Україні, зокрема: процес забезпечення змісту правової культури як одного зі складників загальної професійної культури майбутніх медичних фахівців; формування правової культури старшокласників у середніх навчальних закладах та студентів вищих педагогічних навчальних закладів; висвітлення психолого-педагогічних проблем правового виховання студентів педагогічних начальних закладів тощо.

Наприклад, В. Загрева здійснила цілісне дослідження сучасних особливостей процесу правового виховання учнів старших класів загальноосвітніх шкіл інтернатного типу в аспекті дотримання та захисту прав людини; з позиції особистісно діяльнісного підходу запропоновано три критерії (пізнавальний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-поведінковий) і рівні правової вихованості старшокласників з урахуванням таких якостей, як відданість цінностям свободи, рівності, справедливості, повага до прав людини, непримиренне ставлення до всіх форм дискримінації; вперше методично концептуалізовано поняття «правове поле» як

система спеціальних знань, норм і традицій шкільного життя, відповідальності за їх дотримання, що забезпечує вироблення в учнів правової свідомості та досвіду правової поведінки [3].

Досліджуючи процес становлення і розвитку системи правової освіти населення в Україні як складової національного освітнього простору, С. Богачов наголошує на значущості правової підготовки молоді до самостійного життя, передусім правового виховання, яке здійснюється з урахуванням особливостей об'єкта виховного впливу, його соціального досвіду, рівня набутих знань, належності до тієї чи іншої соціальної чи соціально-демографічної групи тощо [4, с.13].

Юридична наука виробила декілька методичних підходів до вивчення правової культури, найважливішими серед яких є структурно-функціональний і аксіологічний [5]:

– структурно-функціональний підхід базується на розумінні правової культури як сукупності (системи) елементів правової дійсності (правової надбудови, правової системи) у поєднанні з їх реальним функціонуванням, тобто увага у цьому випадку зосереджується на статичній і динамічній правової культури. Якщо статичний (структурний) аспект правової культури – це її склад, внутрішня форма, то динамічний (функціональний) – виникнення, розвиток і взаємодія елементів правової культури між собою та з іншими соціальними явищами;

– динамічний (функціональний) аспект правової культури може розглядатись як сукупність правових процесів: правоутворення, правового мислення, правового регулювання, у тому числі правотворчості, реалізації норм права, правозастосування, правомірної поведінки [5].

Окрім того, правову культуру можна розглядати у вузькому та широкому значеннях [6; 7]. У широкому значенні права культура – це різноманітний правовий досвід життєдіяльності суспільства, що включає в себе найсуттєвіші об'єктивовані, матеріалізовані результати суспільних, правових відносин, правової діяльності людей, правової практики інституційних і неінституційних структур щодо освоєння і творення правового буття, соціуму загалом. Такий правовий досвід має загальний, універсальний характер. Права культура є системою елементів правової надбудови, до якої входять право як система норм, правових відносин, законності, правопорядку, законодавча та правозастосувальна, а також інша права діяльність.

Як стверджує російський фахівець у галузі права А.В. Малько, залежно від носія правової культури розрізняють [6]:

- 1) правову культуру суспільства;
- 2) правову культуру особи;
- 3) правову культуру професійної групи.

Опираючись на думки науковців щодо визначення поняття «права культура», у контексті нашого дослідження будемо тлумачити її як *сформованість правових знань, навичок та вмінь у майбутніх медичних фахівців з метою їх застосування у майбутній практичній діяльності*.

Викладене демонструє, що юридична освіта є чинником розвитку правової культури та формування у майбутніх медиків правових знань, навичок та вмінь їх застосування у практичній медичній діяльності. Сучасний лікар повинен володіти необхідним рівнем правової культури, сприяти збереженню, примноженню та реалізації матеріальних і духовних цінностей правової культури. Формування правової держави передбачає наявність високої правової культури представників медичної галузі. Висококваліфікований медик повинен володіти такими якісними показниками правової культури, як почуття справедливості, сумлінність, гуманізм, володіння юридичними знаннями, знання юридичної техніки, прийомів і способів правозастосовної та правотлумачної діяльності, знання особливостей вітчизняної правової культури та правового менталітету, самобутності культурно-духовних компонентів національної правової системи, національних правових традицій.

Медичне право – система правових норм, котрі регулюють якісно своєрідні суспільні відносини, змістом яких є здійснюваний медичними працівниками за допомогою медичних засобів вплив на фізичне та психічне здоров'я людини.

Медичним працівникам необхідні знання медичного права, адже їхня діяльність щодо надання медичної допомоги населенню регламентується саме нормами цієї галузі права. Медичні відносини поділяються на окремі види: відносини з приводу надання медичної допомоги – діагностичної, лікувальної, первинної, невідкладної (швидкої), спеціалізованої, реабілітаційної; медичного втручання; трансплантації органів і тканин людині; корекції (зміни) статі; надання медичної допомоги для забезпечення репродуктивної функції людині; відносини з приводу забезпечення хворих лікарськими, протезно-ортопедичними, корегуючими засобами; проведення медичної експертизи; проведення біомедичних дослідів з участю людини тощо. Усі зазначені відносини виступають предметом медичного права і регулюються медичним законодавством.

Для підвищення рівня правосвідомості медичних працівників є потреба у наданні їм ширших знань у політичній, соціальній і, зокрема, у правовій сфері. Це дозволяє збільшити ефективність і якість надання лікувально-діагностичної допомоги пацієнтам, попередити лікарські помилки й професійні проступки і злочини й захистити інтереси як пацієнтів, так і медичних працівників, а також ефективно функціонувати на основі впровадження нових форм організації роботи й взаємодії із іншими суб'єктами надання медичної допомоги і охорони здоров'я населення.

Правова культура професійної групи – це одна із форм правової культури суспільства, притаманна певній спільноті людей, що професійно займається професійною діяльністю, яка потребує фахової освіти і практичної підготовки.

Професійна правова підготовка і культура працівників охорони здоров'я повинна бути вищою за правову освіту і культуру громадян, що звертаються за медичною допомогою. Часи, коли до медичного працівника, а, особливо, до Ідеї і принципи медичної деонтології в умовах формування ринкової економіки відійшли у минуле. Але і сьогодні рівень правових знань у осіб медичного персоналу вкрай низький, а правова підготовка фахівців цієї сфери, як найважливіша складова частина загальної професійної підготовки медиків, знаходиться в незадовільному стані. В цілому дані як юридичної, так і медичної науки та практики переконливо свідчать: чим вищий рівень правової культури медиків, тим краще виконуються ними професійні обов'язки, тим вища якість і ефективність медичної допомоги населенню, тим реальніше забезпечуються права і законні інтереси громадян у сфері охорони здоров'я.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, від належної правової підготовки майбутніх медичних працівників залежить рівень правової культури та виховання почуття їх відповідальності перед суспільством та державою. Для вирівнювання ситуації у сучасній вітчизняній освіті необхідний перехід на інноваційні моделі проведення навчально-виховного процесу щодо забезпечення належного рівня правової культури медичних фахівців у вищій школі. Виникає потреба визнання особистісно орієнтованого виховання як специфічної організації навчально-виховного процесу у соціокультурному середовищі вищого медичного навчального закладу, яка повинна створювати умови для особистісного росту кожного студента-медика. Перспективи подальших досліджень полягають у творенні умов відповідно до потреб формування нової генерації медичних фахівців – носіїв і джерел соціальної та професійної діяльності, високої культури, з розвинутими індивідуальними здібностями, спроможних концептуально осмислювати та проектувати власну освітньо-виховну діяльність; готових взяти на себе відповідальність за прийняття рішень.

Список використаних джерел

1. Головніченко І. Правосвідомість: правова культура у розбудові Української держави. Право України. 2005. № 4. С. 129–132.

2. Сіда Ю.С. Судова влада в умовах трансформації українського суспільства: автореф. дис. ... канд. соціол. наук; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2005. 19 с.
3. Загрева В.Я. Правове виховання старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл-інтернатів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: АПН України; Ін-т проблем виховання. Київ, 2002. 19 с.
4. Богачов С.В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук; Ін-т законодавства ВР України. Київ, 2010. 19 с.
5. Загальна теорія держави і права: Навч. посібник / А. Колодій, В. Копейчиков, С. Лисенков та ін.; За ред. В. Копейчикова. К: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
6. Малько А.В. Теория государства и права в ответах и вопросах: Учебно-методическое пособие. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 1999. 272 с.
7. Мірошніченко В.І. Формування правової культури майбутніх офіцерів-прикордонників шляхом поглиблення правових знань. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України вип. 5, 2015. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_14. (дата звернення: 19.07.2018).

References

1. Holovnichenko, I. (2005). Pravosvidomist: pravova kultura u rozbudovi Ukrainiskoi derzhavy. [*Legal awareness: legal culture in the development of the Ukrainian state*] Pravo Ukrainy, 4, 129–132. [in Ukrainian].
2. Sida, Yu.S. (2005). Sudova vlada v umovakh transformatsii ukrainiskoho suspilstva [*Judiciary power in the conditions of transformation of Ukrainian society*]. avtoref. ... cand. of social. sci.; Kharkiv national university named after V. N.Karazin. Kharkiv. [in Ukrainian].
3. Zahreva, V.Ya. (2002). Pravove vykhovannia starshoklasnykiv u navchalno-vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnikh shkil-internativ [*Legal education of senior pupils in the educational process of general-education boarding schools*]; avtoref. diss. ... cand. ped. sci. APS of Ukraine; Institute of educational problems. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Bohachov, S.V. (2010) Teoretyko-pravovi zasady pravovoi osvity v Ukraini [*Theoretical and legal basics of legal education in Ukraine*] avtoref. diss. ... cand. legal sci.; Institute of legislation of Verhovna Rada of Ukraine, Kyiv. [in Ukrainian].
5. Zahalna teoriia derzhavy i prava (2000). [*General theory of state and law*]: Manual / A. Kolodii, V. Kopeichykov, S. Lysenkov; Ed. V. Kopeichykova. Kyiv: Yurinkom Inter, 2000. [in Ukrainian].
6. Malko, A.V. (1999). Teoriia gosudarstva i prava v otvetakh i voprosakh. [*State and Law Theory in Answers and Questions*] Teaching manual. Moscow: Yurist. [in Russian].
7. Miroshnichenko, V.I. (2015). Formuvannia pravovoi kultury maibutnikh ofitseriv-trykordonnykiv shliakhom pohlyblennia pravovykh znan. [*Formation of the legal culture of future border guard officers by enhancement of legal knowledge*] Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi trykordonnoi sluzhby Ukrainy, 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_14. (Accessed on: 19.07.2018).

SHULGA Natalia, Lecturer of the Department of Social and Humanities, PhD student, Donetsk National Medical University.

LEGAL CULTURE OF FUTURE MEDICAL SPECIALISTS AS AN OBJECT OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL STUDY

Abstract. *The article considers the importance of law science and legal culture in the acquiring of necessary knowledge and skills in law. Module-rating system of students' professional preparation at flight educational establishments has been considered; the concept "legal culture" has been studied in the aspect of philosophical, sociological, psychological and pedagogical, legal*

approaches in the context of forming of motivation in the acquiring of necessary knowledge and skills in law during students' professional preparation at medical educational establishments.

The reformation of the national educational system of Ukraine, modern tendencies of the world integration, prioritize the problem of forming of motivation. Therefore, the implementation of educational and training methods, which serve as an effective means of modern technologies' learning, improvement of the effectiveness of studying and quality of knowledge in law, have become of a paramount importance during professional preparation of students at medical educational establishments.

The essence, the matter, the concept, the structure, the functions of legal culture is researched basing on methodology-theoretical fundamentals of a theory and legal philosophy. The ratio of a law and culture is shown. The transition from narrow-normative law understanding to wider (integrative), uniting on the basis of modern philosophical methodology vital ideas of the basic legal schools and directions, is examined in the dissertation on the basis of development tendencies analysis of the types of law understanding. It is typical of integrative law understanding perception of norm of a law as social value integrated in legal culture of a society. Research of a ratio of a law and a culture testifies that a law is the phenomenon of culture and reflects in itself existing moral and cultural values.

The legal culture is considered in different aspects: as an element of legal life, as expression of its quality; as a way, (means) and criterion of legal socialization; as a rate of legal directivity those or other subjects of a law, rules of their legal behavior and activity, etc., defines a measure of a dialogue reality of authority and a society. The matter of a law-educative process in unity of legal socialization, legal training, legal education, legal development of students is researched. Special value is given to the complex analysis of essence, principles, problems, system of a law-educative process, directions of legal spirituality development, increase of its efficiency.

It is proved, that legal progress in Ukraine is possible under condition of simultaneous formation of legal culture of citizens, including students, and becoming of a civil society, democratic social, a constitutional state during realization of political and legal reform.

Key words: *legal culture, structure and functions of legal culture, medical students, legal education, legal behavior.*

*Одержано редакцією: 21.09.2018 р.
Прийнято до публікації: 27.09.2018 р.*